

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Факултет по Славянски филологии

Катедра по общо, индоевропейско и балканско езиковедие

**Основни тенденции в литературата на Албания
след 1991 г.: идентичност, емиграционни практики и
обмен на модели**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор“

Докторант: Габриела Бориславова Котоманова

Научен ръководител: доц. д-р Русана Бейлери

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Литература на народите на Европа, Америка,
Азия, Африка и Австралия (Албанска литература)

София, 2017

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита от Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ на 11.01.2017 г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 17.05.2017 г. от 14 часа във Втора заседателна зала – Ректорат, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, съгласно Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и академични длъжности при Софийския Университет, пред Научно жури, назначено със заповед ВО 38-63/25.01.2017 в състав:

Рецензенти:

доц. д-р Калин Руменов Михайлов – председател на научното жури

доц. д-р Раки Васил Бело (ВТУ)

Автори на становища:

доц. д-р Русана Христова Бейлери – научен ръководител

проф. дин Рая Йорданова Заимова (БАН, Институт за балканистика с център по тракология)

доц. д-р Йорданка Златева Бибина (БАН, Институт за балканистика с център по тракология)

Материалите по защитата са на разположение при секретаря на Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание, Ректорат, каб. 131 и на сайта на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ <http://www.uni-sofia.bg>

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	4
ПЪРВА ГЛАВА: Основни тенденции в съвременната литература на Албания.	
Обзор на предходните изследвания	9
1.1 Основни извори за съвременната литература на Албания след 1991 г.	9
1.1.1. Извори от Албания	10
1.1.2. Албански изследвания за съвременната литература след 1991 г. от Косово, Р. Македония и Италия	21
1.1.3. Западни извори за съвременната литература на Албания след 1991 г.	27
1.1.4. Извори на български език за литературата на Албания след 1991 г.	30
1.2 Очертаване на основните тенденции в литературата на Албания след 1991 г.	31
1.2.1 Възстановяване на нишката на литературата през периодите. Осмисляне на литературата от предишния период	32
1.2.2 Дисидентската литература – важно литературно звено	34
1.2.3 Творци, надживели цензурата от комунистическия период	41
1.2.4 Жанрова система в съвременната литература през първите години след падането на режима през 1991 г. Преходът от поезия към проза	43
1.2.5 Открита албанска литература. Отваряне на границите за творците	52
1.2.6 Новаторство и синкретизъм в литературата. Навлизане на глобални модели	54

ВТОРА ГЛАВА: Корелация между литературата на Албания след 1991 г. и идентичност57

- 2.1 Съвременната албанска литературна критика по проблема за ролята на литературата в изграждането на националната идентичност58
- 2.2. Спорът относно албанската идентичност между Исмаил Кадаре и Реджеп Кьося68
- 2.3. Творчеството на Кадаре - огледален свят на албанската идентичност76
- 2.4. Провокативният роман на Бен Блуши и темата за религията в съвременната литература като атрибут на идентичността89
- 2.5. Идентичността в литературните произведения на съвременните албански творци94

ТРЕТА ГЛАВА: Проявление на емиграционните практики в съвременната литература на Албания след 1991 г. и влиянието им върху литературния развой106

- 3.1. Темата за емиграцията, отразена в художествените произведения в съвременната литература на Албания107
- 3.2. Съдбата на албанския емигрант, отразена в съвременните литературни произведения.....115
- 3.3. Съдбата на твореца-емигрант в съвременната литература на Албания125

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА: Рецепция и навлизане на глобални модели в съвременната литература на Албания134

- 4.1. Навлизане на “gender” тематиката в съвременната албанска литература135
 - 4.1.1. Навлизане на “gender” тематиката в литературната критика136
 - 4.1.2. Навлизане на “gender” тематиката в литературните произведения147
- 4.2. Развитие на постмодернизма в съвременната литература на Албания156
 - 4.2.1. Теоретични възгледи на литературната критика156
 - 4.2.2. Литературни произведения161
- 4.3. Глобалната тенденция към синкретизъм в изкуството на албанска почва167
- 4.4. Албанският роман след 1991 г. от гледна точка на тематологията и в контекста

на глобалното развитие на жанра	169
4.5. Медиите и тяхното влияние за проникване на глобалните модели в съвременната албанска литература	172
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	177
БИБЛИОГРАФИЯ	180
ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	188
ПРИЛОЖЕНИЕ	189

Обща характеристика на дисертационния труд

Актуалност на темата

Дисертационният труд анализира основните тенденции в литературата на Албания от последните две десетилетия и половина (след 1991 г.). Изследването на съвременната литература е осъществено чрез прилагането на диахронен и синхронен подход към литературните текстове. Албанската литературната критика като цяло проявява тенденцията да вплита съвременния литературен период в традициите на историческото развитие на албанската литература, т.е. в диахронен разрез, а не да го разглежда синхронно, което е не по-малко важно и определящо за литературата като система след отварянето на страната към глобалния свят, в който живеем. Настоящата разработка е навременна и необходима, за да открие отражението на актуални за Европа и света проблеми, като например емигрантството, в творбите на албанските автори, а също, за да оцени генезиса и посоката на стихийните процеси, наблюдавани понастоящем в албанската литература.

Въведение в проблематиката

Албанската литература е сред по-малко познатите литератури в Европа. Това е известен факт, който сам по себе си аргументира необходимостта от задълбочаване на изследването ѝ и обяснява нарастващия интерес към нея в научните среди. Тъй като литературата винаги е пряко обвързана с обществения контекст, на фона на който се развива, политическото изоставане и сложната история непременно ѝ се отразяват. През XX век Албания, както и останалите държави на Балканите, преживява периоди, наситени с много събития в политически план. През 1912 г. албанците последни на Балканския полуостров формират своята държава. През първата половина на XX век те са изправени пред редица перипетии, които пречат на културното взаимодействие на народите в района. Фокусирането върху политическите събития, които тогава са на

дневен ред, съвсем естествено поставя литературата на второстепенна позиция. При албанците това се конкретизира чрез силната общественно-политическа ангажираност на литературата, чрез зависимостта ѝ от националната кауза. Това е напълно естествено, тъй като началото на XX век намира албанската литература в нейната последна вълна от Възраждането. Значимостта на Независимостта прави 1912 година повратна точка за приключването на един литературен период и поставяне на началото на нов. Съвсем логично е след периода на извоюване на политическата независимост да последва осмисляне на извоюваното. В литературен план това означава отърсване от колективния идеал и постепенно задълбочаване на вглеждането в индивидуалното. Същият обрат се наблюдава и в литературите на съседните народи. Това вглъбяване обяснява липсата на интензивен контакт между литературите на балканските народи. Преди да опознаеш съседа, би следвало да опознаеш себе си, да се самоидентифицираш, да добиеш пълнокръвност, за да се получи пълноценен обмен.

Второто обстоятелство, което обяснява слабото познаване на албанската литература навън, е изолираността на страната и липсата художествена опора на изкуството през историческия период от 1944 г. до 1991 г. След кратък разцвет в периода до 1944 г. литературата отново става подчинена на общественно-политическите събития, но този път не поради вътрешното желание на творците, а по принуда. В международен план наблюдаваме пълно препятстване на свободното общуване за албанските автори и творби.

Настоящият труд разглежда следващия хронологически етап - литературата на Албания след 1991 г. и нейната обвързаност с понятията „идентичност“, „емиграция“ и „глобални модели“. Чрез анализа на конкретни произведения се представят основните хипотези за появата на темата за идентичността в албанската литература след 1991 г. като национална идентичност и като културна идентичност. При всички балкански народи въпросите за идентичността и самоопределянето са особено актуални след обявяването на независимост и образуването на независими национални държави. При албанците актуалността на проблема не отпада до края на XX век, а събитията от края на 80-те и 90-те години на миналия век го правят още по-болезнен. Всеобхватността и значимостта на темата за идентичността при албанците се обяснява именно с разпокъсаността на албанските популации на Балканите.

Историческият развой е отвел албанците на вълни в няколко държави, освен традиционните им поселения. Тези групи се наричат *диаспора* и представляват албаноговорящото население, което живее извън Албания. Самосъхранението и опазването на белезите на националността са механизмите за преодоляване на тази разпокъсаност. Те се изразяват в по-концентрирано внимание към механизмите за подсилване на чувството за идентичност в народа, каквито са езикът и традициите. Компонентите на самоосъзнаването при албанците се проявяват във всички сфери на обществения и културен живот. Настоящият труд подробно разглежда връзките на литературата с понятието „идентичност” на две нива: от една страна - отразяването на компонентите на идентичността в самите текстове като мотиви и сюжети, а от друга - функционалността, която съвременната литература развива като инструмент за изграждане на национално самосъзнание.

Като резултат от политическите събития, демократичните промени след 1991 г. позволяват не само движение, но и открито говорене за това движение. Изоляцията, от която излиза Албания, е отминала, и вече има свобода на избор на среда, държава и стандарт на живот. Това води до растящ процент от емигранти. Напускането на родината, мотивирано от различни предпоставки, прераства в толкова масово явление, че довежда до сериозни изменения в мисленето. Феноменът е достатъчно всеобхватен, за да могат да бъдат направени валидни обобщения. Отзвукът му в литературата на Албания след 1991 г. е шумен и многопластов. Емигрантството, като тема в произведенията и като житейска съдба на авторите, е обект на самостоятелен анализ, в който литературните тенденции остават като фон, на конкретните произведения, чрез които се достигат обобщенията.

Темата за емиграционните практики е естествена и логически обвързана с навлизането и общуването в нова, чужда среда. Резултатът от това е обмен, като настоящата разработка се съсредоточава върху доминиращата посока, а именно “приемане”. Открояването и анализирането на навлизането и възприемането на глобалните литературни модели е една от основните задачи на труда

Методология

Дисертационният труд се основава на редица принципни постановки на сравнителното литературознание, като тематология, превод, рецепция, сблъсък на самоидентичността с „другия“, с „външното“ и с обмяна, който се появява като резултат от това. Използваната методология теоретично изяснява понятията и се опира на аналитичния подход към литературните текстове. Целта е да се открие доказателствен материал в творбите на съвременни писатели и да се открият допирните точки на литературата с надтекстуални факти и значения на понятията. Част от работата ми се базира и на емпирични проучвания, както по отношение на проявлението на дадено понятие в литературата, така и чрез коментарите от съвременни албански литературоведи, които познавам. Пример за това е проведеното на албански език интервю с писателя и критик Адил Олури, представено като приложение. Заключениета ми от опознаването на трудовете на много съвременни колеги са споменати в отделни части от текста. Смятам, че това е важно и приносно, доколкото повечето от албанските литературни критици са също утвърдени поети и писатели. Фактът, че те творят и работят в двойно качество: на анализатор и на обект на анализ е любопитен и специфичен за албанската култура. Настоящият труд прави читателите съпричастни към явлението.

Цели и задачи

Целта на настоящото изследване е да се открият основните тенденции в развитието на съвременната литература на Албания след 1991 г., като се пречупят през призмата на три понятия: идентичност, емиграционни практики и обмен на модели. Прави се опит за систематизиране на тези тенденции чрез изграждане на своеобразна матрица, в която проследяването на наблюдаваните тенденции се преплита с анализирането на проявленията на трите горепосочени елементи. За да бъдат проследени тенденциите в съвременната литература на Албания, най-напред следва да бъдат схематично изведени и подредени. Това е достигнато след преглед и

обзор на предходни изследвания и чрез критическия поглед на изследователите и познавачите на този период от литературата на Албания.

Обем и структура на дисертацията

Дисертационният труд е с общ обем от 242 стандартни страници (434 500 знака), които по екологични съображения в принтирания текст са оставени с настоящия шрифт и размер, като това свежда печатния обем до 187 страници.

Въведение

Въведението се състои от теоретична обосновка, която представя проблематиката, и необходимостта да се проучи съвременния период от литературата на Албания след 1991 г.

Първа глава

В калейдоскопа на световната литература стъкълцето с изображението на албанската литература и по-точно литературата на самата Албания, е едва различимо. На фокус и винаги проследявани с голям интерес са литературите на по-големите държави, чиито писмени и литературни традиции са определящи в по-глобален мащаб. Това дава бегло обяснение на положението, в което се намира албанската литература днес. По-интензивно вглеждане в литературата на албанците се наблюдава едва в последните години. До това довеждат редица стечения на обстоятелствата. Историческото развитие и геополитическото разположение неминуемо стават значими фактори, които се отразяват трайно на литературния развой. В пъзела от основополагащи фактори за развитието на литературата, настоящият труд се концентрира върху значимите за цялостния облик елементи, една от които е

положението на литературата в една бивша социалистическа държава, каквато е била Албания в продължение на десетилетия. Изолираността на социалистическа Албания от държавите извън блока, а също и от държавите в самия блок, както и репресиите към творческите среди, логически са довели до бариери пред създаването на значими произведения в този период. Парадоксът е, че литературната дейност процъфтява, но продукцията ѝ се подчинява на партийния интерес и диктат. В тези условия шансът да се създаде, а особено да се издаде значимо литературно творчество, е минимален. Това обяснява естественият отлив от изследователски интерес. Едва в последните години световната литература насочва погледа си към определена група съвременни албански автори, което води до засилване на опознаването на литературата на албанците като цяло и до и изваждането ѝ на световната литературна сцена.

В първа част са систематизирани са основните разработки върху съвременната литература на Албания, като в отделни раздели са разгледани албанските, чуждестранните и българските източници. Обзорът на критически трудове е направен с уточнението, че не се цели изчерпателност. От проучените източници са селектирани по субективни критерии тези от тях, които аргументират или илюстрират съществените явления и най-добре доказват позицията на автора по въпросите. Представянето на всички възможни мнения, дори да беше възможно, би натоварило текста и би нарушило концептуалността в дисертационния текст. Във втора част са изброени основните тенденции на литературата от този период с оглед на осмисляне на наследството от миналото, възстановяването на нормалния и независим литературен развой и задаването на нови посоки на развитие в контекста на динамичността на съвремието.

В заключение могат да се обобщят следните основни тенденции в литературата на Албания след 1991 г:

- Възстановяване на нишката, свързваща отделните литературни периоди, чрез дискусии върху литературата от предходния период. Изясняване на проблемите за нейната актуалност и осмислянето на наследството от издадените книги и непубликуваната дисидентската поезия.

- Реабилитиране на автори и свобода на критиката. Цензурата отпада и излиза наяве неизреченото. Публикуват се забранени по времето на режима текстове. Преоценка на историята на албанската литература.

- Наблюдава се изключителна интензивност в литературната продукция през първите години след падането на комунизма. Развива се жанровата система, осъществява се видим количествен преход от поезия към проза.

- Отваряне на албанската литература към света. Новаторство в литературата и процес на синкретизъм с другите видове изкуство. Приобщаване към актуални тенденции и навлизане на глобални модели и течения.

Втора глава

Албанската литературата исторически се развива път, който я поставя близо до действителността и я прави водещ фактор в оформянето на национално самосъзнание. Тази обвързаност е сравнително ясно изразена на Балканите по време на Възраждането и по-късно при сформирани на младите държави, откъснали се от Османската империя. Поради спецификата в историческия развой, темата за идентичността при албанците десетилетия по-късно е не просто актуална, а почти основна. Причината за това е необходимостта от консолидация и възстановяване на чувството за индивидуалност от една страна и за албаноезична общност от друга страна, след падане на диктаторския режим. В първите десетилетия след събитията от 1991 г. възстановителният процес и естествената самоидентификация чрез другия, станали възможни след падането на ограниченията за общуване с останалите народи, остават на втори план. Причината за това са военните конфликти и събитията при албанците от Косово. Войната и междуетническите конфликти са стихийна, разрушителна сила, на която трябва да се противопостави с обединение. Именно това е двигателната сила на динамичния процес на консолидация при албанците. Исторически обусловената разпокъсаност на албанското население е специфичното обстоятелство, основната причина албанците да са това, което виждаме днес. Проблемът, касаещ албанските етнически групи извън Албания заема важно място в мисленето за албанците като самоидентифицираща се нация. Освен в Косово и в Р.

Македония, културологичен фактор е историческата диаспора в Италия (арбъреша) и в Гърция (чами). Не е за пренебрегване емигрантството като „професия“, което след отваряне на границите тласка хиляди албанци към държави от Западна Европа и САЩ. В резултат на тези исторически обстоятелства и емигрантски практики от съвременността, темата за идентичността заема сериозно място в литературата като обществено актуална и с нея се свързват редица въпроси и проблеми, които в живота са останали неразрешени.

Понятието „идентичност“ функционира с различна смислена натовареност според контекста, в който се използва. Идентичността би могла да се разгледа от различни перспективи. За да се анализира корелацията ѝ с литературата, е необходимо вглеждане в основните ѝ атрибути. В такъв се превръща и самата литература. Връзката между литературата на Албания след 1991 г. и темата за идентичността се проследява във втора глава на следните нива: ролята на литературата като инструмент за изграждане на идентичност и отразяване на атрибутите, градящи националното самосъзнание в литературните произведения.

Първата част представлява обобщаване на научните концепции и изясняване на амбивалентността на идентичността в литературата, според която произведенията отразяват темата на сюжетно ниво, но и влияят на процеса на формиране на чувство за национална принадлежност. Във втората част се проследява реализацията на темата за идентичността, посредством литературни анализи на конкретни художествени текстове.

Изводите, които могат да се изведат от анализите в тази глава, са следните:

- Корелацията между съвременната литература на Албания и темата за идентичността се осъществява на две нива. От една страна, литературата функционира като инструмент за изграждане на национална гордост. Направените анализи на произведенията на Исмаил Кадаре са доказателства за тази хипотеза. Атрибутите на идентичността са отразени в повечето произведения от съвременни автори.

- Необходимостта литературата да служи като инструмент за изграждане на културна идентичност се обяснява от прекъсването на нишката с миналото и

насаждане на обезличаваща диктатура в държавата, с което се налага необходимостта от опресняване на чувството за уникалност и принадлежност.

- Творчеството на редица албански автори служи за представяне на албанската идентичност и самобитност пред света.

Исмаил Кадаре оформя два кръга на албанската идентичност: ярко изразеното и автентично самоидентифициране на албанския народ и вписването му в по-обща цивилизационна рамка – европейската.

- Идентичността може да бъде индивидуална, множествена или липсваща. Всичките ѝ горепосочени аспекти са представени в разгледаните литературни произведения.

Трета глава

Темата за емиграцията в съвременната литература на Албания след 1991 г. има пряко пропорционално отношение към темата за идентичността в художествените произведения от този период. Емиграционният процес заема сериозно място в историческия развой на албанците. Това обяснява необходимостта от консолидация, запазване на идентичността, себеизразяване пред „другия“ и е свързано с ролята на литературата в задоволяването на тази потребност. Напускането на родната страна и пребиваването в чужбина е подтикнато и мотивирано от различни причини. Този процес се корени в обратите на историята и има мащабно проявление в съвременността на Албания. Емигрантството е масово явление, което има индивидуално лице. Литературата ни среща именно с отделния човек и съдбата му, обусловена от общия контекст.

Миграцията като движение на индивиди и групи е процес, свойствен за човешката общност през всички периоди на човешкото съществуване. Но интензивността, която се наблюдава последното столетие, е непозната в миналото. Нарастващата мобилност на населението предизвиква засилен изследователски

интерес от страна на социолози, културолози, етнологии. През ХХ век възникват и се развиват няколко теоретични подхода към изследване на миграциите.¹ Опитът да се класифицират и обяснят причините за движението води до въвеждане и дефиниране на термини като трудова емиграция (в търсене на професионална реализация); икономическа емиграция (ориентиране към държави с по-висок процент трудова заетост, по-развита икономика и значително по-голямо трудово възнаграждение); политическа емиграция (вследствие на политически процеси в държавата, която емигрантът напуска, или политически режим, който налага изселването на индивиди или група от хора); криминална емиграция (трафик на органи, трафик на новородени, трафик на жени).

Създават се и се установяват така наречените миграционни модели вследствие на съществени промени в обществено-политическата организация и в семейно-родствените отношения, като явлението на трудовата и икономическата емиграция се мотивира в посока от по-бедните страни към по-богатите. Това движение представлява изследователски интерес съотнесено към емиграционните потоци от Балканите към Западна Европа. От гледна точка на етнологията, социологията и културологията това е нова, малко описана и анализирана тема. Ранните теоретични обяснения са насочени към задвижващите миграцията причини. В рамките на посочените теоретични модели мигрантите са видени като движени от икономическата неравностойност и разликите в изпращащата и приемащата държава (неокласическа теория)², или като изтласквани от неблагоприятни икономически фактори и привлечани от бинарно противоположни такива - високи/ниски заплати; висок/нисък стандарт на живот; липса/наличие на работна ръка и др. (push-pull теория)³.

Макроподходите акцентират върху по-големите емигрантски групи в резултат на политическите процеси на Балканите през изминалия век, докато микроподходите се занимават с емиграцията на индивида (по-скоро икономическа или трудова). Падането на желязната завеса се посочва като фактор, повлиял върху движението на потоци от Балканите към Западна Европа и Гърция. Страните с развита икономика и динамика в производството като западноевропейските, САЩ, та дори и Гърция, гледат

1 Марков, Ивайло. *Съвременни трудови емиграции на албанците от Македония*. Автореферат на дисертация за присъждане на образователната и научна степен "доктор", София, 2011, с. 7

2 Пак там, с. 7

3 Пак там, с. 7

на държавите от разпадналия се социалистически блок като на източник на нископлатена работна ръка, докато емигрантите виждат възможност за работа. Заплатата, съотнесена към стандарта в собствената държава, позволява издръжката на семейството и постигането на икономическа стабилност. В последните десетилетия много българи и албанци емигрират в Гърция, страните от Запада Европа и Скандинавия. Сред гърците е престижно и широко разпространено емигрирането в САЩ с цел образование или професионална реализация.

Този по-общ план на процеса на емиграция намира конкретна реализация в албанска среда. След 1991 г. процесът на емиграция придобива огромни размери. Стотици хиляди граждани на Република Албания емигрират от страната и се установяват основно в Италия и Гърция. Те играят много голяма роля за икономическото развитие на Албания, но нямат голямо значение за политическата ситуация в страната, защото са емигранти основно по икономически причини и не са образували политически структури, с които да участват в политическия живот. По доста по-различен начин стои въпросът с политическата роля на албанските емигранти от Косово, които взеха и продължават да взимат дейно участие в политическите събития в най-новата балканска държава. Това е лесно обяснимо предвид необходимостта от решаване на албанския национален въпрос на Балканите, който е концентриран главно в Косово (емигрантите от Албания остават встрани от процеса). От значение е и фактът, че косовските албанци още от времето на бивша Югославия успяват да създадат свои големи имигрантски общности в страните от Западна Европа (най-вече в Германия и Швейцария), които изиграват изключително важна роля за финансирането на албанските политически и полувоенни структури в борбата им за независимо Косово. Емпирично проучване в услуга на този дисертационен текст и заложените в него задачи бе проведено с няколко съвременни албански литератори. Адил Олури дава следния отговор на въпроса „Актуална ли е темата за емиграцията в съвременната албанска литература?“

„Темата за емиграцията е особено актуална за писателите, както от Албания, така и от Косово. В наше време се говори основно за емиграцията по икономически причини и това намира отражение в литературата. Съществува и

политическа емиграция, като тази в Косово, затова интересът към писането за емиграцията си има социологическо обяснение”⁴

Емиграцията и емигрантите са безспорно значим фактор в живота на съвременна Албания и той логично намира широко място в литературата. Изследването на темата за емиграцията в литературата може да бъде реализирано през условното раздвояване на перспективата. От една страна, тя намира отражение в текстовете на съвременните писатели, които по различен начин я интерпретират, като разкриват прякото ѝ въздействие върху живота и мислите на героите. В рамките на тази перспектива е разгледано не само следствието, но и причината, онези основни мотиви, които подготвят емигрантския процес и са част от него. От друга страна, самият акт на напускане на родината и преселване тласка много от албанските творци зад граница. Емиграцията освен тема в произведенията, се явява и житейска съдба. Опитът на напусналите Албания литератори оказва осезаемо влияние върху писането им и обект на представянето във втората част от тази глава ще е взаимодействието между емигрантската съдба и творческия процес в нашето съвремие.

В заключение на трета глава, следва да се обобщи, че емигрантството се проявява в албанската литературата по два начина:

- Мащабността на мобилността при албанците през последните десетилетия, видяното като нова диаспора продължение на историческите преселения, намира широк отзвук в литературните сюжети на произведенията от съвременните писатели.

- Много творци поемат по пътя на реализация в чужбина, което оказва обогатяващо влияние на тяхната дейност и емигрантството се превръща от тема в литературните текстове в житейска съдба. Условно може да се обобщи, че съвременната национална литература на Албания преодолява териториалните граници на държавата, като достига и включва множество опорни центрове в чужбина.

4 Олури, Адил. *Емпирично проучване-интервю на Габриела Котоманова*. 19.11.2014 г. Приложение към дисертационния текст.

Четвърта глава

Проблематизирането на литературните явления и анализът на вписването в по-глобални литературни тенденции, базирано на методологията на съвременното сравнително литературознание, са необходимите компоненти за описването на проявленията на всеобщите модели в съвременната литература на Албания след 1991 г. Първата специфика, която може да се отбележи за албанската литература от този период, е закъснението, с което тя се отправя към европейските и по-глобално зададените литературни посоки. Този факт се дължи на изолацията и застоя, в които тя се намира в предходния си период – те поставят пред страната редица наложителни задачи в последното десетилетие на миналия век. Преосмислянето на миналото, възстановяването на нишката, свързваща отделните периоди от нормалния ход на литературната история, както и овладяването на стихийността и хаотичността в първите години след падането на режима, стоят на преден план сред задачите, които литературите трябва да разрешат с настъпване на третото хилядолетие. Следователно е неизбежно за албанската съвременна литература да се мисли контекстуално спрямо глобалните тенденции. За почти всяко явление има предхождащи примери, модели, тематични реализации, оформени въображаеми представи, които са залегнали в западноевропейските литератури. Идеята за контакти, рецепция, трансформация и съвпадения разчупва линеарността и позволява ново вглеждане по зададени чужди модели в съвременни текстове.⁵

Литературният модел може да бъде разбран извън зоната на чистата поезика като пример за подражание, олицетворен от образцови автори или антологични текстове, които биха могли да бъдат разпознати в произведения на съвременни албански автори. Възможен е и погледът върху творчеството на албанските автори през един специфичен, различен модел, характерен за някои периферни литератури като балканската и скандинавската, който е съобразен с лансираната от Боян Ничев идея за „литератури от айсбергов тип на развитие”.⁶ Сравнението се базира на внезапното появяване на изникнали от нищото върхове в писателското творчество.

5 Станчева, Румяна. *Среща в прочита. Сравнително литературознание и Балканистика*. София: Балкани, 2011. с.15-28

6 Пак там с. 17-18

Предвид интензитета в писането и издателската дейност, които се наблюдават последните десетилетия в Албания, както и скоростта, с която тя навакхва пропуснатото през годините и се отправя към вече зададените на глобално ниво тенденции, литературният пик през изминалите повече от двадесет години би могъл да се определи като реализация на идеята на Боян Ничев. Под върха, видим на повърхността, се крият разнородни дейности, които албанските творци упражняват в родината си и зад граница. Сред тях може да се отбележи както отваряне на литературата към света и проникване на световните модели, така и процес на рецепция и превод на чуждестранни произведения.

Глобалните модели, които се срещат в съвременната литература на Албания след 1991 г., се реализират в рамките на навлизане на течения като проекцията на „gender“ тематиката в литературата, както и на постмодернизма. Влияние се забелязва и в развитието на някои основни жанрове като романа. В динамиката на съвременността медиите се явяват фактор във възприемането на глобалните модели, базиран на възможностите за мигновена комуникация и достъп до информационните източници. Размиването на границите между отделните форми на изкуство преминава по естествен начин в синкретизъм. В албанска среда процесът протича на по-късен етап в сравнение с по-развитите литератури на западните народи, което позволява заимстване.

Дигиталните медии улесняват проследяването на културни новини, обществени дискусии от всяка точка на света, като преодоляват ограниченията на локалното и се разпростират с внушителни мащаби в интернет. По този начин драстично се смалява дистанцията между хората. Това променя и връзката на човека с изкуството, съответно с литературата, тъй като се осъществява лесен досег с произведенията, с авторите, с техните мнения и коментари. Медиите и влиянието им върху литературата биха могли да се разгледат в няколко аспекта.

Медиите и интернет са средство за осведомяване за актуалното в собствената национална и световната литература. Те са и проводник на влияние както на книжния пазар, така и в научните среди, чиито обект на изследване е литературата. Отразяването на дадено произведение и предизвикването на коментари с конкретна положителна или отрицателна оценка спомагат за информираността на читателя и

акумулират информация за него, която пряко влияе на рецепцията му както в локален, така и в по-широк международен план. В този смисъл медиите имат властта да моделира читателския вкус, но и да дава гласност на самите автори да изразят и обяснят идеите си, да разяснят мотивацията си и да коментират актуалните тенденции в писането. Това води до промяна на облика на литературата и улесняване на двустранните отношения на дадена национална литература с останалите чрез процеса на рецепция и приобщаване към глобалните модели и течения. Всичко това се наблюдава осезателно в Албания и дисертационният труд го отразява с конкретни примери.

Заклучения и изводи от изследването

В резултат от проведеното в рамките на този дисертационен труд изследване, могат да се формулират следните изводи и заключения:

1. С настъпването на съвременния период в литературата на Албания, основните задачи са да се възстанови нишката на непрекъснат литературен развой чрез дискурсивен интензитет и чрез създаване на обществена полемика, в рамките на която с ангажирано отношение се дискутират на актуални литературни проблеми.
2. Реабилитиране на автори и освобождаване от ограниченията в изразяването и в общуването. Допусната е критическата гледна точка към комунизма. Цензурата отпада и излиза наяве неизреченото, публикуват се и се преиздават забранени по времето на режима текстове, които съчетават в себе си тематика от предходния период с нови структури и похвати.
3. Настъпва динамика в литературния процес и отваряне на литературата към света и това подготвя навлизането на глобални модели.
4. Корелацията между съвременната литература на Албания и темата за идентичността се осъществява на две нива. Творчеството на емблематичния за съвременната литература писател Исмаил Кадаре изгражда подробен

пейзаж на албанската самобитност и функционира като консолидиращ елемент в изграждането на самоидентичност у албанците. Творчеството на редица други автори служи за представяне на характерното, отличаващото и самобитното при албанците и многопластовостта на идентичността.

5. Емиграционните практики се обвързват със съвременната литература на Албания, като тази обвързаност води до създаването на два паралела. Новата диаспора намира широк отзвук в литературните сюжети на произведенията от съвременните писатели. Описани са конкретните обстоятелства и недостатъците на средата, които мотивират решението за емиграция. Самите творци също стават част от тази нова диаспора, като понятието „съвременна албанска литература“ не може да бъде идентично с понятието „литература на Албания“.
6. В резултат от глобализацията, интензитета в общуването и новаторството при новите технологии в комуникацията, се допуска навлизането на оформилите се на глобално ниво от водещите литератори течения, тенденции и модели. Проявленията на “gender” тематиката в произведенията на съвременните албански писатели, прилагането на постмодернистичния начин на писане, тенденцията към синкретизъм и отварянето на литературата, чрез комуникативността на интернет и средствата за масова комуникация, променят облика на литературата на Албания и я изваждат от рамката на локалното, за да я приобщат към световния литературен развой.

Приноси на дисертационния труд

- Чуждите (неалбаноезични) изследвания на съвременната албанска литература са малко. Наблюдават се кратки съпоставителни трудове, в които се включват съвременни албански автори, основно на езиците, на които са преведени повечето от книгите на Исмаил Кадаре. В този дисертационен труд се осъществява пречупване на езиковата бариера/стена, която огражда произведенията на съвременната албанска литература, когато не са преведени на чужди езици. Това става възможно чрез усилената работа върху текстове на албански език и директен контакт с автори и критици.

- Изследването на съвременната албанска литература се провежда чрез паралелен диахронен и синхронен подход. До този момент преобладава тенденцията съвременният литературен период се впира в цялостните вертикални традиции на албанската литература, т.е. диахронно, а не се разгръща синхронно, което е не толкова важно и определящо за литературата като система след отварянето на страната към глобалния свят, в който живеем.

- За първи път се прави обобщено систематично изследване през призмата на трите дефинирани в заглавието ключови теми: „идентичност“; „емиграция“; „обмен на модели“. До този момент съществуват сериозни разработки по всяко от тези направления и частични опити за обобщен анализ.

- Предварителната подготовка, базирана на университетското обучение по съвременно сравнително литературознание, се допълва от личните ми интереси в областта на съвременните тенденции към синкретизъм и личните впечатления от различен вид пърформанси. Това съчетание позволява по-доброто им разпознаване в албанска среда и ми дава възможност за компаративистично интерпретиране.

Публикации по темата на дисертационния труд

1. Minkova, Gabriela. *Kjo, që na lidh (Letërsia e re shqiptare)*. Seminari XXX Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare. Vëllimi II. Prishtinë, 2011. f. 199-205
2. Minkova, Gabriela. *Autori anonim ka vrarë protagonisten e veprës së tij. Protagonistja jo anonime ka vrarë krijuesin e saj. Sprovë analitike mbi marrëdhëniet autor-protagonist-lexues*. Në: Malësia. Revistë për kulturë, shkencë dhe çështje shoqërore, Podgorica, 2014. f. 633-637

Доклади на научни конференции

1. Минкова, Габриела. *В търсене на женските идентичности: Меланхолията като преобладаващо чувство в женското преживяване на любовта и на съзряването в сръбската и албанската женска поезия*. III Conference For Young Slavists. Budapest, 25-26th April 2013.
2. Minkova, Gabriela. *Migjeni: Dhe nuk e di Njeriu -/a është Ai robi i Zotit apo Zoti është i krijuar prej tij*. Seminarit VII Ndërkombëtar të Albanologjisë, 26-27 shtator 2013. Tetovë, 2013.
3. Минкова, Габриела. *„Сред опрашването на цветята” – преминаващата граници песен на съвременната балканска поезия*. Конференция на ФСлФ за студенти и докторанти. СУ „Св. Кл. Охридски“, ноември 2014.